

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

XALQARO YUK TASHISHNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Nurdinov Murodali

Andijon mashinasozlik instituti

Transport va Logistika kafedra mudiri

Email: murodalinurdinov@mail.ru Tel: 998902103363

Ashirov Abbosjon Akmaljonovich,

Andijon mashinasozlik instituti "Transport logistikasi" yo'nalishi 4- bosqich talabasi

Email: abbosjonashirov123@gmail.com Tel: +998933144077

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotining dinamik o'sishi bevosita uning yuk va passajirlarni tashish hajmi ortishi bilan bog'liq. Savdo va yo'lovchi tashish jamiyatda qamrab olingan. Avtomobillarda yuk tashish jarayoni mobaynida zamonaviy talablar asosida yangi logistik normalari uchun tashish jarayoni tashkil qilish. Bu maqolada xalqaro yuk tashish sohasida yangi marshrutlarni taxlil qilishning muhimligini va uning muhim asosiy ko'rsatkichlarini ta'riflaydi. Ushbu soha sodiq ma'lumotlar va tadqiqotlarga ega bo'lgan muhim bir mavzudir. Xalqaro yuk tashish sohasi bugungi kunda dunyodagi mamlakatlar va kompaniyalar uchun katta e'tibor va qiziqishni tortadi. Yangi yuk tashish marshrutlarini rivojlantirish, taklif etish va ulardagi muammolar va imkoniyatlarni aniqlash bu sohadagi ilmiy tadqiqotning markazidir. Maqolada xalqaro yuk tashishning zamonaviy masalalari, yangi marshrutlarni belgilash va ularga yechim topishning muhimligi, xalqaro tashish tizimlarining rivojlanishi, logistik jarayonlarning optimallashtirilishi va xalqaro savdo faoliyatining yanada rivojlanishi kabi mavzular qisqacha ta'riflangan.

Kalit so'zlar: Yuk tashish, yuk avtomobili, ekspluatatsiya sharoiti, xalqaro yuk tashish, yangi marshrutlar, taxlil qilish, logistik jarayonlar, savdo muammolari, rivojlanish, tadqiqotlar, optimallashtirish, transport tizimlari, savdo faoliyati.

O'zbekiston iqtisodiyotining dinamik o'sishi bevosita uning yuk va passajirlarni tashish hajmi ortishi bilan bog'liq. Savdo va yo'lovchi tashish jamiyatda qamrab olingan. O'tgan besh yil mobaynida yuk aylanmasi hajmi 1,5 marta, yo'lovchi aylanmasi 1,45 marta o'sdi. Transportda yuk tashishning umumiy hajmi, avtotransport vositalaridagi ulushi, umumiy yuk tashish jarayoni hajmi bilan bog'liq. Bugungi kunda avtotransport vositalariga to'liq yuk hajmining 90% dan ortig'i to'g'ri keladi. Avtomobillarda yuk tashish jarayoni mobaynida zamonaviy talablar asosida yangi logistik normalari uchun tashish jarayoni tashkil qilingan. Iqtisodiyotning dinamik o'sishini ta'minlashning muhimligi yangi zahiralarni qidirish, tashish jarayonidagi hizmatni takomillashtirish, tashish hajmining o'sish su'rati, yuk avtomobillaridan foydalanish jarayonida samaradorligini orttirish, intellektual va informatsion texnologiyalarni joriy qilish orqali erishiladi. Bu foydalanish jarayonidagi yangi yondashuv avtotransport vositalarini hayot siklidagi yangi bosqichlarini bir-biriga bog'liqliligini aniqlaydi.

Xalqaro yuk tashish sohasida yangi marshrutlar yaratilishi va ularning tahlil qilinishi, transport sohasidagi yangiliklarni va xalqaro tashishning yangi texnologiyalarini o'rganish uchun muhimdir. Bu mavzu ustida tadqiqotlar, statistik ma'lumotlar va transport kompaniyalari tomonidan o'rganilgan yangi loyihalar bo'lishi mumkin.

Yevro-Osiyo transport aloqalarini rivojlantirish yo'lidagi katta qadam bo'ldi

BMT Bosh Assambleyasi tomonidan BMTning beshta mintaqaviy komissiyalarining qo'shma loyihasini ma'qullash

mintaqalararo transport aloqalarini rivojlantirish, BMT Taraqqiyot hisobi hisobidan moliyalashtiriladi, va Birlashgan Millatlar Tashkiloti YEIK va YUNESKO kotibiyatlarining keyingi qaroriga ko'ra, ularning sa'y-harakatlarini birlashtirish Yevro-Osiyo transport aloqalarini rivojlantirish. Ikki hududiy komissiya ajratildi 2003-2006 yillar davomida bu maqsadda 400 000 AQSH dollariga yaqin mablag' sarflanishi kerak. To'g'ridan-to'g'ri manfaatdor bo'lgan mamlakatlar loyihada ishtirok etish va nomzodlarni ko'rsatishga taklif qilindi

Fokus nuqtalari. Ularga quyidagilar kiradi: Yevropa Ittifoqiga kirmaydigan barcha Sharqiy Yevropa YEIK a'zo davlatlari a'zolar, ya'ni Belarus, Bolgariya, Ruminiya, Moldova Respublikasi, Rossiya Federatsiyasi, Turkiya va Ukraina; Kavkaz va Markaziy Osiyoning barcha mamlakatlari, xususan, Armaniston, Ozarbayjon, Gruzziya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va *O'zbekiston*; va uchta boshqa manfaatdor YUNESKO a'zo davlatlar, xususan, Afg'oniston, Eron Islom Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi. Jami 18 davlat taklif etilgan. Xalqaro moliya Institutlar ham Loyihada ishtirok etish va Markazlarni belgilash taklif qilindi.

Yevropa Ittifoqi davlatlari hozirda yo'nalishni rivojlantirishdan nihoyatda manfaatdor, chunki ular ushbu transport yo'lagini Xitoydan yuklarni yetkazib berishda asosiy yo'nalishlardan biri deb bilishadi, chunki u Rossiyani chetlab o'tadi.

Turkiya, Ozarbayjon va Qozog'iston ham o'z sabablariga ko'ra marshrutdan birdek manfaatdor. TITRni rivojlantirish kontekstida Ozarbayjon tranzit rolini kuchaytirish va eng yirik transport markaziga aylanish imkoniyatini ko'rmoqda. Turkiya, o'z navbatida, Ozarbayjon va Markaziy Osiyoga o'z ta'sirini kengaytirishda davom etmoqda. TITRning rivojlanishi uch mamlakat o'rtasidagi ta'minot hajmining oshishiga ham yordam beradi. Transport yo'lagi tufayli katta hajmdagi qozoq g'allasi Ozarbayjon va Turkiyaga, Ozarbayjon meva-sabzavotlari esa Qozog'istonga yetkazib beriladi.

TITR va Lapis-Lazuli yo'lagi kabi yo'laklar Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq mamlakatlari

aloqalarini oshiradi. Marshrut bo'ylab tranzitning asosiy maqsadi individual ishtirokchilar uchun o'zlarining foydali geostrategik joylashuvini yaxshilash imkoniyati bilan almashtiriladi.

Tahlil natijalariga asosan, yangi marshrutlar o'rganib chiqiladi, ta'sirli yo'nalishlar aniqlanadi va xalqaro yuk tashishda yaxshi amaliyotlar identifikatsiya qilinadi. Bundan tashqari, yangi

texnologiyalar va innovatsiyalar, masalan, xarita va navigatsiya tizimlari, loyihalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Bu xalqaro tashish sohasidagi rivojlanishning muhim ko'rsatkichlari, yuqori darajadagi islohotlar va iqtisodiy ta'sirini o'rganish uchun yaxshi o'rganilgan va tahlil qilingan bo'lishi kerak. Bunday tadqiqotlar va tahlillar texnik kompaniyalar, transport logistikasi tashkilotlari, hukumatlar va akademik institutlar tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Transport vazirligi, Davlat bojxona qo'mitasining "Avtomobilida amalga oshirilayotgan xalqaro yuk tashish turini belgilash mezonlari va tartibini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Avtomobilida amalga oshirilayotgan xalqaro yuk tashish turini belgilash mezonlari va tartibiga ko'ra, yuklarni xalqaro tashishda quyidagilar ikki tomonlama tashishlar deb e'tirof etiladi:

a) O'zbekiston Respublikasi hududiga xorijiy davlat hududidan xorijiy tashuvchiga tegishli avtotransport vositasida yuk tashish amalga oshirilishida yukxatiga muvofiq yukni jo'natuvchining davlati, yukxati rasmiylashtirilgan davlat, avtotransport vositasiga yuk ortilgan davlat, xorijiy tashuvchi va avtotransport vositasi ro'yxatdan o'tgan davlat aynan bir davlat hisoblanib, avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat esa, O'zbekiston Respublikasi bo'lgan hollarda;

b) O'zbekiston Respublikasi hududidan xorijiy davlat hududiga xorijiy tashuvchiga tegishli avtotransport vositasida yuk tashish amalga oshirilishida yukxatiga muvofiq yukni jo'natuvchining davlati, yukxati rasmiylashtirilgan davlat va avtotransport vositasiga yuk ortilgan davlat O'zbekiston Respublikasi hisoblanib, avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat, xorijiy tashuvchi va avtotransport vositasi ro'yxatdan o'tgan davlat aynan bir davlat bo'lgan hollarda;

v) O'zbekiston Respublikasi hududiga xorijiy davlat hududidan milliy tashuvchiga tegishli avtotransport vositasida yuk tashish amalga oshirilishida yukxatiga muvofiq yukni jo'natuvchining davlati, yukxati rasmiylashtirilgan davlat, avtotransport vositasiga yuk ortilgan davlat xorijiy davlat hisoblanib, avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat esa, O'zbekiston Respublikasi bo'lgan hollarda;

g) O'zbekiston Respublikasi hududidan xorijiy davlat hududiga milliy tashuvchiga tegishli avtotransport vositasida yuk tashish amalga oshirilishida yukxatiga muvofiq yukni jo'natuvchining davlati, yukxati rasmiylashtirilgan davlat va avtotransport vositasiga yuk ortilgan

Figure 1: Major international rail routes in Central Asia, 2019

Central Asia is becoming increasingly important as a transit region for Europe-China traffic

Belt and Road Initiative corridors based on [OBOReurope](#).

davlat O'zbekiston Respublikasi hisoblanib, avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat esa, xorijiy davlat bo'lgan hollarda.

Yuklarni xalqaro tashishda quyidagilar tranzit tashishlar deb e'tirof etiladi:

a) bir xorijiy davlat hududidan O'zbekiston Respublikasi hududi orqali boshqa xorijiy davlat hududiga xorijiy tashuvchiga tegishli avtotransport vositasida tranzit tarzda yuk tashish amalga oshirilishida yukxatiga muvofiq yukni jo'natuvchining davlati, yukxati rasmiylashtirilgan davlat, avtotransport vositasiga yuk ortilgan davlat, yukni qabul qilib oluvchi davlat hamda avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat xorijiy davlatlar hisoblangan hollarda;

b) bir xorijiy davlat hududidan O'zbekiston Respublikasi hududi orqali boshqa xorijiy davlat hududiga milliy tashuvchiga tegishli avtotransport vositasida tranzit tarzda yuk tashish amalga oshirilishida yukxatiga muvofiq yukni jo'natuvchining davlati, yukxati rasmiylashtirilgan davlat, avtotransport vositasiga yuk ortilgan davlat, yukni qabul qilib oluvchi davlat hamda avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat xorijiy davlatlar hisoblangan hollarda.

Yuklarni xalqaro tashishda quyidagilar uchinchi davlat hududidan yoxud uchinchi davlat hududiga tashishlar deb e'tirof etiladi:

a) bir xorijiy davlatning yuk tashuvchisi O'zbekiston Respublikasi hududiga boshqa xorijiy davlat hududidan yuk tashishni amalga oshirganda yukxatiga muvofiq yukni jo'natuvchining davlati hamda avtotransport vositasiga yuk ortilgan davlat — xorijiy tashuvchi va avtotransport vositasi ro'yxatdan o'tgan davlat hisoblanmaganda, avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat esa O'zbekiston Respublikasi bo'lgan hollarda;

b) bir xorijiy davlatning yuk tashuvchisi O'zbekiston Respublikasi hududidan boshqa xorijiy davlat hududiga yuk tashishni amalga oshirganda yukxatiga muvofiq avtotransport vositasiga yuk ortilgan davlat O'zbekiston Respublikasi hisoblanib, xorijiy tashuvchi va avtotransport vositasi ro'yxatdan o'tgan davlat — avtotransport vositasidan yuk tushiriladigan davlat bo'lmagan hollarda.

Avtomobilida xalqaro yuk tashish turini belgilash O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi va Transport vazirligining mas'ul xodimlari tomonidan Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 15 martdagi 202-son qarori bilan tasdiqlangan Avtomobilida yuk va yo'lovchilarni xalqaro tashishga ruxsatnomalarni ayirboshlash kvotasini belgilash, taqsimlash, berish va foydalanish tartibi to'g'risidagi nizomga asosan amalga oshiriladi.

Yuk ortilgan avtotransport vositasi haydovchisi tomonidan O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari va qonunchiligiga muvofiq avtomobilida yuklarni xalqaro tashishni amalga oshirish uchun talab etiladigan O'zbekiston ruxsatnomasi, yukxati va boshqa hujjatlar mas'ul xodimga amalga oshirilayotgan xalqaro yuk tashishning turini belgilash uchun taqdim etiladi.

Yuk ortilgan avtotransport vositasi haydovchisi taqdim etgan yukxati, O'zbekiston ruxsatnomasida qayd etilgan ma'lumotlar mas'ul xodim tomonidan, zarurat bo'lganda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanilgan holda o'rganilib, mazkur mezonlar va tartibga asosan avtomobilida amalga oshirilayotgan xalqaro yuk tashishning turi belgilanadi hamda shu vaqtning o'zida taqdim etilgan hujjatlarga bu haqda belgi qo'yiladi.

Xalqaro yuk tashishning turi belgilanganidan so'ng, yuk avtotransport vositasi haydovchisiga tegishli hujjatlar qaytarib beriladi.

Xulosa: Xalqaro yuk tashish sohasidagi yangi marshrutlarni taxlil qilish maqsadida muhim vaqtda vaqtinchalik qatnashuvchilarning o'zaro ko'rgazmalarini o'z ichiga olgan muzokaralar, tadqiqotlar va tahlillar olib borilishi kerak. Yangi marshrutlarni taxlil qilish jarayonida yuk transporti kompaniyalari, logistik xizmat ko'rsatuvchilari, hukumatlar va boshqa shaxslar o'z o'rinlarini o'rganib chiqish va yangi yo'nalishlarni aniqlashadi.

Xulosa va takliflar: Yuk tashish, xalqaro tashkilotlarda va transport sohalarda kritik ahamiyatga ega bo'lgan amaldir. Bu, to'g'ridan-to'g'ri inshootlar, injeneriya vazifalarni bajarish, va munosabatni saqlashni talab qiladi.

Xalqaro yunalishlarda yuk tashishni tashkil etish uchun quyidagi muhim nuqtalar muhokama qilinadi:

1. Yo'lovchining yo'nalishi:Yuk tashishning boshqa transport vositalaridan farqli ravishda yo'lovchining yo'nalishi va kengligi, yo'qotishni oldini olishda juda muhimdir.

2. To'g'ri paketlash: Yukni to'g'ri paketlash va mahal osti transport vositasi yoki konteyneriga joylashtirish, muhimdir.

3. Xarajatlarni kamaytirish: Tashiq tizimi va tashilat qo'llanmalaridan foydalanib, xarajatlarni kamaytirish va tijoratni rivojlantirish maqsadida tashishni tashkil etishga intilish muhimdir.

Xalqaro yuk tashish sohasidagi yangi marshrutlarni taxlil qilish maqsadida muhim vaqtda vaqtinchalik qatnashuvchilarning o'zaro ko'rgazmalarini o'z ichiga olgan muzokaralar, tadqiqotlar va tahlillar olib borilishi kerak. Yangi marshrutlarni taxlil qilish jarayonida yuk transporti kompaniyalari, logistik xizmat ko'rsatuvchilari, hukumatlar va boshqa shaxslar o'z o'rinlarini o'rganib chiqish va yangi yo'nalishlarni aniqlashadi.

Yuk ortilgan avtotransport vositasi haydovchisi tomonidan mamlakatning xalqaro shartnomalari va qonunchiligiga muvofiq avtomobilda yuklarni xalqaro tashishni amalga oshirish uchun talab etiladigan ruxsatnomasi, yukxati va boshqa hujjatlar mas'ul xodimga amalga oshirilayotgan xalqaro yuk tashishning turini belgilash uchun taqdim etilish juda muhim ekan.

Yuk ortilgan avtotransport vositasi haydovchisi taqdim etgan yukxati, O'zbekiston ruxsatnomasida qayd etilgan ma'lumotlar mas'ul xodim tomonidan, zarurat bo'lganda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanilgan holda o'rganilib, mazkur mezonlar va tartibga asosan avtomobilda amalga oshirilayotgan xalqaro yuk tashishning turi belgilanadi hamda shu vaqtning o'zida taqdim etilgan hujjatlarga bu haqda belgi qo'yiladi.

Ushbu muhim nuqtalarni qo'llab-quvvatlash va takomillashtirish, xalqaro yunalishlarda yuk tashishni muvaffaqiyatli tashkil etishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. B.A.Xo'jaev. Avtomobillarda yuk va pasajjir tashish asoslari. Darslik T., "O'zbekiston", 2002 yil
2. B.A.Xodjaev. Avtomobil'no'e perevozki. T. : —O'qituvchil, 1991.
3. A.V.Vel'mojin, V.A. Gudkov, L.B. Mirotin, A.V.Kulikov.- Gruzovo'e avtomobil'no'e perevozki. M.: — Goryachaya liniya - Telekoml, 2007.
4. L.L.Afanas'ev, N.B. Ostrovskiy, S.M.TSukerberg- Edinaya transportnaya sistema i avtomobil'no'e perevozki. M.; «Transport». 1984
5. B.A.Xodjaev- Gruzovo'e Avtomobil'no'e perevozki. T. : —O'qituvchil, 1984
6. N.Z.Arifjanova, M.F.Yoqubov. Avtomobillarda yuk va pasajjir tashish asoslari (Masalalar toplami). T.: —FANl.2007.
7. L.I.Paliy i Z.V Polovinnikova. Avtomobil'no'e perevozki (zadachnik) M.:, «Transport». 1982